

Савельчук І. Б.,

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В останні десятиліття під впливом трансформаційних процесів у соціальній сфері специфічність пошуку шляхів вирішення соціальних проблем призводить до покращення якості надання соціальних послуг. Ефективність та своєчасність прояву оновленого характеру професійної діяльності соціальних працівників багато в чому залежить від методологічних перспектив соціальної роботи, теоретико-методологічних напрямів соціальної освіти, практичних питань розробки та впровадження інноваційних моделей надання соціальних послуг. Це концентрує увагу на поєднанні та взаємному доповненні різних методологічних підходів соціальної роботи парадигмами, теоріями та концепціями щодо їх впливу на практичну діяльність соціальних працівників, що дозволить «по-новому» проаналізувати подальший розвиток методології соціальної роботи не з позиції загострення соціально-економічних й соціальних проблем та їх подолання, а з точки зору методологічних новацій – здобутків та наукових досягнень.

Неминучість поступової трансформації методологічних засад соціальної роботи вказує на розширення парадигмальних меж як теорії й практики соціальної роботи, так і меж впливу соціогуманітарних, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних наук на розвиток соціальної роботи. Це призводить до виникнення достатньо нового напрямку парадигмальних досліджень, оскільки відбувається спроба пов'язати парадигмальну проблематику з конкретними напрямками розвитку теорії та практики соціальної роботи. За таких умов можуть відбуватися зміни її методологічних орієнтирів стосовно:

- характеру співвідношення різних наукових підходів щодо теоретичного обґрунтування практики соціальної роботи;
- специфіки впливу інноваційних моделей надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів згідно ціннісних орієнтирів соціальної роботи, способів організації та механізмів взаємодії соціальних працівників з отримувачами соціальних послуг;
- інтеграції шляхів розв'язання соціальних проблем на макро- (на рівні реалізації соціальної політики), мезо- (на рівні організації соціальної роботи в територіальній громаді), мікро- (на рівні індивідуальної соціальної роботи з отримувачами соціальних послуг) рівнях професійної соціальної роботи.

Актуалізація змін на певних рівнях соціальної роботи пов'язує площину методологічних засад соціальної роботи з логічним переосмисленням перспектив її подальшого розвитку та доповнення іншими методологіями та підходами.

Множинність підходів (парадигм, теорій та концепцій) соціальної роботи пояснюється тим, що кожен з методологічних підходів відповідає певним специфічним завданням професійної діяльності соціальних працівників та має свої важелі впливу на розв'язання соціальних проблем. З іншого боку, їх взаємодія, взаємодоповненість та взаємозбагачення один одного, неможливі без повного врахування методологічних структур, що надає змогу стверджувати про інтегрування парадигмального підходу для визначення методологічних орієнтирів соціальної роботи.

Водночас, неоднозначність наукового статусу соціальної роботи, її структурування на теорію та практику, зокрема спрямованість практичної діяльності соціальних працівників поступово знаходять своє відображення у методології соціальної роботи. Переосмислення теоретичних засад щодо обґрунтування розробки і запровадження більш дієвих форм організації, доцільних методів й технологій соціальної роботи надають змогу критичного аналізу методологічної проблематики досліджень в галузі соціальної роботи та пошуку перспектив системної інтеграції теорії й практики соціальної роботи.

Специфічність методологічних вимог та засобів теоретичного відтворення системи соціальної роботи, спричинена багатьма чинниками [1, с.201-202]:

- по-перше, тим, що така система має достатньо чітке та різке визначення своєї межі, яка поділяє зв'язки на внутрішні та зовнішні;
- по-друге, виявом та аналізом системоутворюючих зв'язків та способу їх реалізації;
- по-третє, відтворенням механізму життя, динаміки, тобто способу її функціонування та розвитку, бо для практики дуже важливо отримати не тільки її загальну характеристику, але й обґрунтувати закон взаємної зміни її властивостей.

Разом з цим, для соціальної роботи стає характерним формування «нового» способу цілісності, логічного узмістовлення практичної діяльності поліпарадигмальним типом організації знань та цінностей, де мультипарадигмальність виступає методологічним принципом сучасної системи соціальної роботи [2]. Оскільки соціальна робота як соціокультурний феномен віддзеркалює механізми взаємодії соціальної політики, соціального забезпечення та соціальної організації суспільства, то надзвичайно велику роль відіграє наявність методологічних зв'язків парадигмальних досліджень в галузі соціальної роботи. Немає сумнів, що охарактеризовані ознаки парадигмального дослідження – це різновиди критеріїв, які активно використовуються для оцінки дослідницької діяльності стосовно парадигмальних орієнтирів.

Тому, ідея застосування парадигмального підходу підкреслює важливість врахування парадигмальних орієнтацій соціальної роботи для покращення результатів її реалізації. Якщо регулятивна природа парадигми може розглядатися як істотна, тобто основоположна для цієї наукової категорії, то саме цим фактично виражається напрям теоретизування та практичного застосування способів реалізації парадигмальних ідей. Проте, саме практична діяльність соціальних працівників має можливість впливати на розвиток парадигм соціальної роботи та вносити свої корективи у розвиток теорії соціальної роботи.

Відносно розмежування соціальної роботи на теорію та практику, зазначимо, що вона не нова для вітчизняної науки, оскільки у різні часи в конкретних галузях науки спостерігався або умовний розділ, або науково обґрунтована об'єктивність практичної діяльності визначити теорію та практику. Історичні передумови становлення зарубіжної соціальної роботи на засадах взаємодоповнення та взаємозбагачення теорії практичною діяльністю та навпаки, сприяли виникненню поділу на теорію та практику. В сучасних умовах пріоритетною стає проблема ідентичності соціальної роботи в контексті співвідношення чинників становлення та розвитку теорії та практики [3].

Спостерігається розширення змістового значення парадигм соціальної роботи щодо їх застосування як в науково-дослідній діяльності, так і відносно форм організації практичної діяльності соціальних працівників. З іншого боку, цей зміст є звуженим відносно методології соціальної роботи, так як надається можливість використати сутнісні ознаки методологічного знання з парадигмальними ідеями та ціннісними орієнтаціями.

Оскільки поняття «парадигмальний підхід» за останнє десятиліття набувало поступового поширення в наукових дослідженнях, але його застосування й досі залишається дискусійним. Саме через виявлення методологічного потенціалу парадигмальних структур забезпечується створення теоретичних та методологічних передумов для отримання бажаних змін щодо результативності соціальної роботи.

Актуальними стають розробка і запровадження більш дієвих форм організації, доцільних методів та технологій щодо їх застосування в практичній соціальній роботі. Підвищення якості і стандартів надання соціальних послуг, певним чином потребує теоретичного осмислення практичної соціальної роботи та значення парадигмальної методології соціальної роботи, яка надасть змогу:

- розуміння методологічної проблематики соціальної роботи як науки;
- виявлення перспектив системної інтеграції теорії та практики соціальної роботи;
- визначення базових наукових категорій стосовно їх об'єднання відповідно до специфіки методологічних підходів.

У контексті парадигмального дискурсу визначаються система цілей, завдань, принципів, методів та цінностей, розвиток й функціонування яких спрямовується відповідно до сутнісних характеристик соціальної роботи й професійно-ціннісної орієнтації майбутнього соціального працівника.

Крім цього, завдяки парадигмальному підходу до системного вивчення стану соціальної роботи як науки, соціальної роботи як професійної діяльності можливо оцінити перспективи існуючих теорій та практичних моделей соціальної роботи, їх взаємозв'язок і взаємовплив. Так, зарубіжний досвід упровадження основних ідей парадигм сучасної соціальної роботи дає нам можливість співвідносити їх спроможність впливати на практичну соціальну роботу.

На сучасному етапі розвитку соціальної роботи вважається доцільним існування наступних парадигм соціальної роботи [5], що впливатимуть на теоретичне обґрунтування практичної соціальної роботи:

- парадигми соціальної роботи, що характеризуються як професійноорієнтовані;
- парадигми соціальної роботи, що вважаються клієнтоорієнтованими;
- парадигми соціальної роботи, що характеризують систему взаємодій фахівця та клієнта.
- парадигми соціальної роботи, що характеризують систему змін [5].

Специфіка соціальної роботи спрямовує пошук теоретичних засад у напрямку визначення суттєвого місця соціальної роботи як науки серед інших суспільних наук та взаємодії з ними. Постають труднощі становлення соціальної роботи та проблеми визначення її статусу та ідентифікації, яка пояснювала б здатність до створення власної теорії або можливість переосмислення та адаптування теорій, що виникли за її межами.

Таким чином, у поліпарадигмальному просторі соціальної роботи зберігається варіативність теоретичного обґрунтування практичної соціальної роботи, оскільки проблема парадигми соціальної роботи як науки та соціальної роботи як практичної діяльності не набула достатнього теоретичного обґрунтування та залишається недостатньо вивченою.

Список використаних джерел

1. Бех В. П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія / В. П. Бех, М. П. Лукашевич, М. В. Туленков; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 599 с.
2. Савельчук І. Б. Методологічні орієнтири сучасної соціальної роботи // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. Науково-методичний журнал. №1-2. К., 2016. С. 36 - 44.
3. Савельчук І. Б. Сутнісні й змістові характеристики становлення теорії та практики соціальної роботи. // *Social Work & Education*. 2020. Vol. 7. No. 4. Ternopil Aberdeen, pp. 436 - 451. DOI: 10.25128/2520- 6230.20.4.3.
4. Pincus A, Minahan A. *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca, Ill: F.E.Peacock. – 1973.

Таран В. О.,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та психології
Національний Університет «Запорізька Політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОСТІ

Динаміка і ускладнення соціальних процесів, що набуває особливої гостроти на сучасному етапі світового розвитку, зумовлюють пошуки найбільш адекватного даним тенденціям наукового категоріального апарату. Одним із нових понять, що заслуговують на увагу, слід вважати поняття «гібридність», трансформація змісту якого у бік все більшої соціалізації цілком відповідає проблемному полю сучасної науки – природничої, техніко-технологічної, військової,